

MUUTTUVAT PUOLUSTUSVOIMAT – MUUTTUMATON SOTILUUS?

Juha Mäkinen

Kirjoittaja on sotilaspedagogiikan professori Maanpuolustuskorkeakoulun Johtamisen ja sotilaspedagogiikan laitoksessa

TIIVISTELMÄ

Puolustusvoimien muutos tai muuttumattomuus liittyy väistämättä sotiluuden ja sotilaiden identiteetin muutokseen. Toisaalta sotiluuden, kuten toimijuudenkin, muutos asemoituu yhteiskunnallisiin merkitysyhteyksiinsä vaikka emme sitä sotilaina aina välttämättä toivoisikaan. Edelleen sotiluus muuttuu ajan myötä eli historiallisesti, kuten osin saatamme vierastaa ja jopa pelätä. Onneksemme voimme koulutuksen ja kasvatuksen keinoin hyödyntää historiattomia mallintavia kokonaisuuksia, jottei sotilaiden identiteetti aivan rapautuisi tänä postmodernina aikana. Sotiluuden muutosta on tarpeen kokemuspohjaisesti jäsentää, kuten tässä artikkelissa tehdään. Toisaalta kokemuspohjaisen pohdinnan tasapainottajaksi ja kokonaisvaltaistajaksi tarvitaan myös teoriaa ja filosofista tutkimusta. Tässä artikkelissa peilaan neljän vuosikymmenen aikaisia sotilaskokemuksiani lähinnä kulttuurihistoriallisen toiminnan teoriaan, Charles Taylorin filosofiseen ihmistutkimukseen, Charles Moskosin teesiin postmoderneista asevoimista ja Bart Victorin sekä Andrew Boyntonin teesiin organisaatioiden kehityspolusta.

JOHDANTO

Olenko oikeutettu pohtimaan sotilaan identiteettiä ja sotilastoiminnan perusluonnetta, vaikka minulla ei ole taistelukokemusta enkä ole tappanut ketään? Väkivallankäyttökokemuksetkin rajoittuvat ainakin poikavuosien jälkeen yksinomaan mentaalilelle tasolle miettiessäni mahdollisen väkivaltaisen reagoitini tarvetta ja seurauksia. Eikö sotilas olekin tappamisen ja väkivallan käytön ammattilainen sekä asiantuntija ja kokemuksellisuus näistä ulottuvuuksista syvemmän ymmärtämisen, ei pelkästään riittävä mutta myös välttämätön, ehto? Onnekseni voin paikata puuttuvaa subjektiivista kokemustani kääntymällä – joskaan en isäni – edesmenneen isoisäni muistelmin ja käymiemme keskustelujen pariin¹. Ehkä tätä kautta pääsen aiempaa syvemmin ja konkreettisemmin sotilaan ja sotilaan identiteetin ytimeen?

Valitettavasti isoisäni oli ”vain” 1940-luvun kansalaissotilas eikä hän täten tieninyt omakohtaisesti mitään ammattisotiluudesta. Toisaalta ajan sanotaan muuttuneen sotiamme seuranneiden vuosikymmenien aikana. Ajan ja yhteiskunnan muuttuessa voisi perustellusti olettaa, että myös sotiluus muuttuu siinä ohessa. Mutta

1 Toki muitakin relevantteja mahdollisuuksia on olemassa, mutta eri tavoin isoisäni kokemukset ovat olleet dialogissa omien kokemusteni kanssa jo vuodesta 1964 asti.

miten jäsentää suomalaisen yhteiskunnan historiallista, ajan myötä tapahtuvaa ja kulttuurillisesti evolutionääristä, muutosta? Väitän, että vain turvautumalla ihmis- ja yhteiskuntatieteellisen tutkimukseen sekä filosofiseen pohdintaan. Moskosiin postmodernin asevoimateesin olen valinnut siksi, että se on säilynyt viimeiset kymmenen vuotta ihmis- ja yhteiskuntatieteellisesti orientoituneiden sotatieteilijöiden kiinnostuksen kohteena. Toisaalta en tahdo teoreettista orientaatiotani rajata yksinomaan sotatieteiden pariin, vaan olen valinnut toiseksi historiallisten muutospolkujen jäsentämisenäkökulmaksi Victorin ja Boyntonin teesin, joka on syvälle juurtunut suomalaistenkin kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian tutkijoiden pariin. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian olen taas valinnut siksi, että sen peruseriaatteissa on runsaasti sellaista, joka on jaettavissa sotilaspedagogien ja laajemmin sotatieteilijöiden parissa. Perustelu Charles Taylorin, ja kauttaaan Arto Laitisen, filosofisten tulkintojen valinnalle on haastavampaa – ainakaan sitä ei voi näin lyhyesti perustella. Riittänee, että heidän tekemänsä tulkinnat puhuttelevat minua ja samantyyppisesti kanssani ajattelevia, joita globaalisti on sangen monia. Lisäksi näen selkeitä, perusteltavissa olevia, yhtymäkohtia valitsemieni teorioiden ja filosofioiden välillä.

TALVISODASSA TEHDYSTÄ REAGOIVASTA SURMASTA TURVALLISUUSALAN KOKONAISTOIMINNAN HAHMOTTAMISEEN

Tällä kertaa en tahdo kertoa mistään abstrakteista periaatteista vaan sen sijaan konkreettisesta sotilaasta eli edesmenneestä isoisästäni. Mikään itseisarvo tämä julkinen muisteleminen ei toki ole, vaan havainnollistan sen kautta sotiluuden muutosta ja sotilaan identiteettityön perusteita.

”Kohta saimme huomata, että vihollisia oli edessämme lumeen kaivetuissa asemissa. He avasivat tulen hyvin varhaisessa vaiheessa. Sen jälkeen hiippailimme vielä lähemmäksi vihollista. Ryhmänjohtajani kanssa koin yllätyksen, kun vihollinen ampui meitä kohti sarjan pikakiväärillä melko lähellä olevan kuusen juurelta, jonka oksat olivat painautuneet aivan hankeen kiinni. Minulla oli tunne, että suihku pyyhki aivan pääni läheltä. Ammuin sinne pari lyhyttä sarjaa. Meillä ei ollut aikaa mennä tarkistamaan laukausteni vaikutusta, mutta sen jälkeen ei kuulunut mitään kuusen alta.”

Kaarlo Mäkinen ”Sotamuistoja Talvisodasta” (koettu 1940, muistiinpanot kirjoittajan hallussa).

Kertomusta analysoidessamme voimme huomata, että reagoivan surman² tekijä oli isoisäni. Tässä tapauksessa tekijä reagoi kohteensa (vihollinen eli tuohon aikaan ”ve-

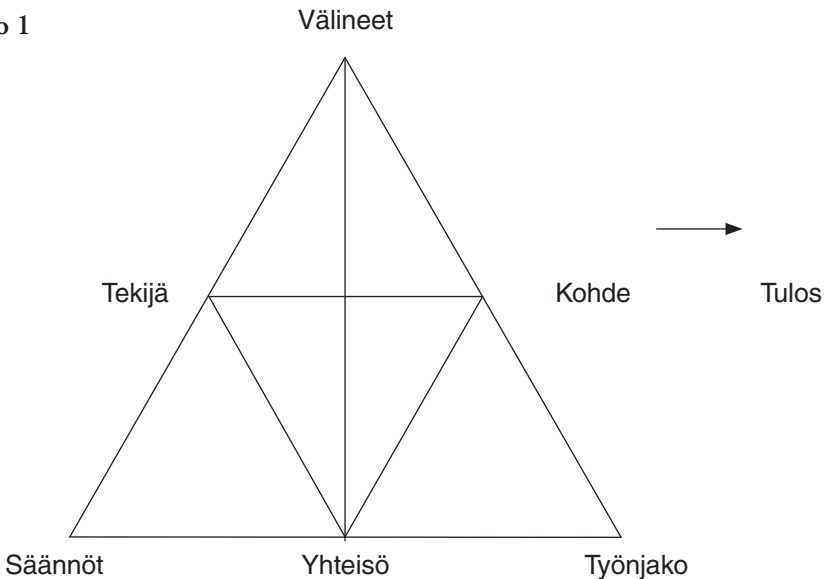
2 Tulkintani mukaan on ollut ja on edelleen ero esimerkiksi surman, tappamisen ja murhan välillä. Minulle suurin ero on tavoitteellisen teon (tappo tai murha) ja reagoivan operaation (surma) välillä. Hierarkisoin Leont’evin (1978) tapaan operaation, teon ja toiminnan, jotka ovat yhteyksissä toimintakykyyn (Toiskallio & Mäkinen 2009).

näläinen”) tekoihin eli ohipyyhkivään tulitukseen. *Välineenään* isoisäni käytti pika-kivääriä Lahti-Saloranta M/26.

Ennen kuin tarkastelen, mitä isoisäni oikein tekikään, muistutan, ettei hän toki ollut yksin. Ryhmänjohtajansa lisäksi isoisäni kuului *työnjaollisesti* siihen osastoon, jonka tehtäväksi oli määrätty väkivaltainen tiedustelu Kälkkäisten järven pohjoispuolella olleeseen vihollistukikohtaan. *Yhteisöllisellä* ja operatiivisella tasolla tarkasteltuna isoisäni tekemä surma liittyi mitä ilmeisimmin³ operaatioon tehtävänään ”lyödä vihollinen Löytövaaran kohdalla”.

Itse asiassa edellä analysoidun kertomuksen avulla esittelin **kuviossa 1** havainnollistetun analyysiyksikön eli toimintajärjestelmän (Engeström 1987; ks. Mäkinen 2006).

Kuvio 1

Toimintajärjestelmänäkökulma on myös hyödyllinen, kun jäsennetään historiallisesti muuttuvaa sotilaiden toimintaa ja sotiluutta. Näkemykseni mukaan tulee tiedostaa, että eri aikakausina vallinneissa sotilastoiminnan toimintajärjestelmissä osatekijät ja niiden väliset suhteet ovat olleet laadullisesti erilaiset. Täten toimintajärjestelmätarkastelulla⁴ voidaan tukea⁵ sotilastoiminnan ja sotilastekijän historiallista

- 3 Jätän sotahistorioitsijoidemme murheeksi sen todentamisen, miten hyvin isoisäni subjektiiviset muistelot yhtyvät sotahistoriallisiin ja osin objektiivisiin tutkimustuloksiin.
- 4 Ajan myötä ja myöhemmillä aikakausilla toimintajärjestelmät verkottuvat, ja sitä ne tekevät aiempaa enemmän myös turvallisuusalalla.
- 5 Näin voitaneen sanoa, kun mielletään, etteivät ristiriidat ole oppimisen lähde ja muutosta/kehitystä liikkeellepaneva voima. Ihmiselle ristiriitojen tiedostaminen avaa mahdollisuuksia kehityksen dynamiikan ymmärtämiseen ja ohjailmiseen sekä täten tukemiseen.

kehityskaarta sekä ymmärtää nykyisen ja tulevan toiminnan kehityksen reunaehtoja.

Ennen kuin menen yhteisöllisen 1940-luvun taistelutoiminnan tasolle, syvennyn hieman tarkemmin isoisäni reagointiin ja tekemisiin. Tulkintani mukaan isoisäni sodanaikaisena tavoitteena ei ollut tappaa niin monta vihollista kuin mahdollista. Toisaalta en usko, että hän yksinomaan talvisodassakaan reagoi esimerkiksi esimiestensä käskyihin tai vihollisen tulitukseen. Oletan hänelläkin jotain tavoitteita olleen ja päättelen, että hänen tavoitteensa liittyvät ”ryssien” tappamisen sijasta ennemminkin oman ja kaveriensä, ellei jopa ryhmänsä ja osin joukkueensakin, hengen ja henkien säästämiseen⁶. Toisin sanoen isoisälläni vihollisen surmaaminen ei ollut itseisarvo; surmaamisella oli välinearvoa eli isoisäni hengen säästyminen, mistä muun muassa isoäitini, isäni ja veljeni kanssa olemme edelleen kovin kiitollisia.

Täydentävästi, ehkä hieman monimutkaisemmin mutta edelleen ymmärrettävästi sanoen, isoisäni osallistuman toiminnan tulos on ristiriitainen⁷. Toimintajärjestelmän osatekijöillä, kuten tuloksellakin, on sekä vaihto- että käyttöarvoinen puolensa. Aivan kuten lääkäri tai hammaslääkäri tavoittelee potilaansa tervehtymistä ja hyvinvointia (käyttöarvoa) hänen on lisäksi tarpeen tavoitella uusia asiakkaita rahoittaakseen toimintaansa ja taataksaan toimeentuloaan (vaihtoarvoa). Isoisäni tilanteessa suuri määrä tappoja, siis itseisarvoisia ja vaihtoarvoa ylikorostavia, olisi poikanut hänelle mitä ilmeisimmin lisää lomaa, kunnia- ja arvomerkkejä tai sitten käyttöarvoisesti elinikäisiä tunnontuskia ja mahdollisesti jopa mielenterveysongelmia.

Tapon ja surman välillä on edellä esitetyllä tulkintakehyksellä oma erityislaatuisuutensa puhumattakaan juridiikasta, jota myös sotilastoimintaan yhä enemmän sovelletaan. Näin ollen en itse pidä keskeisimpien ongelmieni piirissä pohdintoja siitä, miten sotilas ja sotilaat saadaan tarvittaessa tappamaan (vrt. Kantola 2010; ks. Tiilikka 2010; Väätänen 2010). Ennemmin mieltäni kiehtoo sotilastoiminnan uudelleen jäsentäminen. Miten sotilastoiminta liittyy turvallisuusviranomaisten ja muun turvallisuusalan toimintaan? Mitä historialliset muutokset ovat merkinneet turvallisuusalan verkottuneiden toimintajärjestelmien osatekijöille ja miten historiallisesta muutosprosessista voidaan oppia tulevien turvallisuusalan yhteiskehittelyjen varalle? Sekään ei ole vähämerkityksellisintä, millaiseksi asevelvollisuuden ja *kansalaispalvelun* orientaatio- ja motivaatioperustaa tulisi laajentaa nykyisistä yksinomaan kansallisista ja (itäiseen) sotilaalliseen uhkaan sitoutuvista lähtökohdistaan.

Aivan varmasti ei isoisäni, eivätkä hänen vertaisensa tai esimiehensä, luokitelleet taisteluaan ja sotimistaan turvallisuusalan toiminnaksi. Toisaalta isoisäni aikalaisten sotilaiden toiminta oli suuressa määrin *käsityötä* (ks. Victor & Boynton 1998) ja moskoslaisittain ajateltuna (ks. Moskos et al. 2000) *modernin* ajan soti-

6 Toki uskon, että osiltaan isoisäni motivoitui kotirintamalla eläneiden läheistensä ja sukulaistensa osalta mutta en pidä välttämättä kaikkein uskottavimpana selityksenä että hän ohjautui yksinomaan ”kodin, uskonnon ja isänmaan” hengessä eteenpäin.

7 Myös muut toimintajärjestelmän osatekijät ovat ristiriitaisia eivätkä ristiriidat tähän loppu. Niitä katsotaan olevan myös esimerkiksi toimintajärjestelmien välillä.

lastoimintaa. Artikkelin myöhemmissä osioissa palaan toimintajärjestelmänäkökulman lisäperusteluihin ja hyödynnän sitä valitsemieni keskeisten ”aikakausteiesien” kanssa tehdäkseen johtopäätöksiä siitä, miten eri aikakausina sotilastoiminnan toimintajärjestelmän eri osatekijät vaihtelevat ja voivat vaihdella sekä aktuaalisesti⁸ että potentiaalisesti⁹. Näin ollen on välttämätöntä ennen ”aikakausteiesien” analysointia syventyä hieman huolellisemmin perusoletuksiin ihmisestä osana yhteiskuntaansa, ja tässä hyödynnän Charles Taylorin filosofisen ihmistutkimuksen antia joko suoraan tai välikäsien avulla.

SOTILAS: ITSEÄÄN TULKITSEVA ELÄIN MUTTA MYÖS PALJON MUUTA

Yhtäältä ihminen, täten sotilaskin, on selvästi luonnonolento, fysiikan, kemian ja biologian luonnonlakien alainen materiaallinen kappale, jonka erityispiirteitä lääketiede, aivotutkimus ja geenitutkimus ovat erittäin onnistuneesti kartoittaneet. Toisaalta ihminen on selvästikin¹⁰ ajatteleva, tahtova ja elämäänsä (potentiaalisesti) pohdiva kulttuuriolento. (Ks. Laitinen 2009, 11)

Tietyt ihmiseen liittyvät tekijät ovat historiattomia¹¹, eli ne eivät ajassa muutu vaan säilyvät inhimillisesti vakioina. Charles Taylorin mukaan tällaisina muuttumattomina tekijöinä voidaan pitää esimerkiksi kehollisuutta, kielellisyyttä, sosiaalisuutta, itsetulkinnallisuutta ja ihmisten roolia vahvoina arvostajina. (Laitinen 2009, 12) On tarpeen huomata, että taylorilaiset inhimilliset vakiot viittaavat aivan samoihin ”dimensioihin” kuin mihin sotilaspedagogiikassa on kiinnitetty huomiota toimintakykykäsitteen avulla. Kattaahan toimintakyvyn holistinen mallinnus ihmisen kehollisuuden, henkisyyden, sosiaalisuuden ja eettisyyden (ks. esim. Toiskallio & Mäkinen 2009; Mäkinen & Tuominen 2010).

Kuten todettua, ihminen on osin luonnonolento mutta myös kulttuuriolento. Luonnonolentomaisuus merkitsee sitä, että osin ihminen on eläin. Evoluutiomme yhdistää meidät ylisukupolvellisiin edeltäjiimme. Lähes vastaavassa merkityksessä ih-

-
- 8 Tällä tarkoitan sitä, että tulkintani mukaan Moskosin esittelemät teesit on empiirisesti testattu. Teesi on asetettu useiden tutkijoiden avulla maakohtaisiin validointeihin, joissa yhteyksissä Moskosin teesiä on rikastettu ja muokattu.
 - 9 Vastoin kohta esittelemääni Moskosin postmodernia teesiä en pidä sen universaalia toteutumista väistämättömänä eli deterministisenä, mekanistisena enkä kaltevan pinnan argumentteja (nk. slippery slope) puoltavina. Ihmis- ja yhteiskunnalliset asiat eivät ole luonnonomaisia, ja täten luonnonlakien mukaisesti määräytyviä. Toisaalta eivät ne käytännössäkään ohjaudu minikään ”kaaosteorioidenkaan” mukaisesti.
 - 10 Vaihtoehtoisesti ”potentiaalisesti”, koska pääsääntöisesti ihmisen ominaisuudet ovat potentiaaleja eivätkä ne aina ja kaikissa tapauksissa sekä tilanteissa aktualisoidu. Inhimillisten potentiaalien tulkinta on laajalti jaettu tulkinta ihmis- ja yhteiskuntatieteilijöiden joukossa – laajemmin kuin yleensä saatetaan tiedostaa. (Ks. esim. Archer 2000, 106)
 - 11 Osa tekijöistä on siis historiallisia, joihin palaan sekä Moskosin että Victorin ja Boyntonin teesien avulla.

minen on osin kuten kone, vaikkapa tietokone. Voidaan ajatella, kuten esimerkiksi kognitiotieteen parissa, että ihminen prosessoi informaatiota kuten tietokone (ks. esim Mäkinen 2006). Tästä ei kuitenkaan seuraa se, ettei ihminen olisi *potentiaalisti* paljon enemmän kuin vain eläin tai (tieto)kone. Mutta vain sillä edellytyksellä, että tiedostamme voivamme *tahtoa* ja pystymme *ajattelemaan* sekä toimimaan käytännöllisesti *viisaasti*¹² (Toiskallio & Mäkinen 2009).

Yksi tärkeimmistä ajattelumme kohteista olemme me itse ja muut vertaisemme tällä planeetalla (so. ympäristössämme). Itsetulkintamme keskeisimpiä kysymyksiä voidaan katsoa olevan ”kuka minä todella olen?” ja ”mihin tähtään elämässäni?”. Itsetulkintamme keskeisimpiä ensivaiheen vastauksia on se, että voimme tulla ihmiseksi, mutta että aina piilee vaara, että alennumme eläimeksi tai koneeksi. Emme siis välttämättä hyödynnä potentiaalejamme. Asettamalla tekemisellemme tavoitteita ja osallistumalla päämäärien sekä tulevaisuusvisioiden (so. osin unelmienkin) muodostamiseen ja todeksi elämiseen¹³ pääsemme hyvin hyödyntämään inhimillisiä potentiaalejamme eli osin siis toimintakykyisyyttämme.

Charles Taylorin aristotelisen tulkinnan mukaan me ihmiset olemme itseään tulkitsevia eläimiä (Taylor 1985a, 45), ja täten nämä tulkinnat, siis itselliset mutta myös yhteisölliset, ovat perustavanlaatuisia meidän yhteisölliselle toiminnalle (Taylor 1985b, 105). Yhteiskunnallisesti tämä väite ja tulkinta korostavat sitä, että on äärimmäisen keskeistä ymmärtää ihmisen paikka tässä todellisuudessamme eli tällä planeetallemme ja globaalin yhteisömmen osana. Toisaalta on tarpeen tiedostaa redusoivien eli yliyksinkertaistavien ymmärrysten mahdollisuus. Sellaisia esimerkiksi luonnontieteellisesti orientoituvien ”ihmistieteiden” piirissä rakennetaan. Ammattispesifisti väite painottaa identiteettityön keskeisyyttä eli siis sotilauden ja sotilaan identiteetin työstämisen uran- ja elinikäisyyttä. Edelleen alemman tasoisen identiteettityön, eli esimerkiksi ammattispesifin (so. sotiluus; upseerius) tai vaikkapa puolustushaarakohtaisen (so. sotilaslentäjäjys jne.), tulee tapahtua ihmiskäsityksen työstämiseen liittyen eikä tästä ihmiskunnallisesta jaetusta haasteesta irrotettuna esimerkiksi vain sotilasammattillisena ja/tai puolustushaarakohtaisena prosessina.

Ihminen, kuten ei sotilaskaan, ei ole sellainen millaiseksi hän de facto syntyy ja

12 Viisaus on säilyttänyt meidän kiinnostuksemme ei vähiten Aristoteleen aikakaudella ja sen jälkeen ajoittain. Glokaalissa tietoyhteiskunnassa klassinen käsittehierarkia datan, informaation, tiedon ja viisauden välillä on keskeinen ja mielenkiintoinen. Täten voidaan hypotetisoida, että tulevaisuuden yhteiskunta voisi potentiaalisesti olla ”viisausyhteiskunta”, mutta keskeisintä siinä on se, että ymmärretään, että se on potentiaalista eikä välttämättä ainakaan aivan tässä ja nyt väistämättä aktualisoituvaa. Toivo (käytännöllisen) viisauden yhteiskunnallisesta korostumisesta on kuitenkin syytä säilyttää – ei vähiten koulutuksen ja kasvatuksen toimijoiden keskuudessa.

13 Tämän tyyppiseen ajatteluun sisältyy tulkinta tavoitteiden vaativuudesta siinä mielessä, etteivät ne koskaan tule kellään täysin, saati ylittäen, saavutetuiksi, mutta siitähän huolimatta ne ovat sekä itseis- että välinearvoisia ja ihmisyytemme ilmentymiä. Esimerkiksi hallinnollisesti asetettavat tulostavoitteet liittyvät erilaisen opin mukaiseen toimintaan, mutta opit eivät ole poissulkevia vaan toisiaan täydentäviä.

sosiaalistetaan/indoktrinoidaan. Yksilön tulee itse päättää ja tekemisensä sekä osallistumansa yhteisöllisen toiminnan kautta itseään sellaiseksi autenttisoida kuin hän viime kädessä tahtoo. Yhteisön ja kouluttajien sekä kasvattajien velvollisuutena on tukea tätä ihmisenä kasvamista ja identiteettien työstämistä esimerkiksi tukemalla kaikkien kohdeyksilöiden tavoite- ja päämäärä- sekä visioasetantaa. Kasvattajina meidän tulee demokratioissamme tiedostaa, että vastuullemme ei kuulu päättämiemme tavoitteiden ja päämäärien indoktrinoiva ”pakkosyöttäminen” vaan (potentiaalisen) persoonan kehittymisen tukeminen.

Mainitsemistani lähtökohdista tehokkainta yhteiskunnallista syrjäytymisen ennaltaehkäisyä on nimenomaan kaikkien yksilöiden kohteellistaminen siinä merkityksessä, ettei ”kaveria/ihmistä jätetä (täysin) yksin”. Ja jos ajoittain joku jääkin, niin pidemmällä aikavälillä hänet mukana pidetään yhteisöllisessä ja yhteiskunnallisessa toiminnassa niin koululaitoksen (laajassa merkityksessään), puolustusvoimien kuin turvallisuustoiminnan (ilmaantumassa olevassa laajassa merkityksessään) piirissä.

Perinteisesti sekä sotilaspedagogiikassa että Charles Taylorin tuotannossakin ihmiseen viittaavia käsitteitä, kuten (moraali)subjekti ja toimija, käytetään rinnakkain (Laitinen 2009; Mäkinen 2010). Periaatteessa ongelma ei ole ihmis- ja kansakunnallisesti saati puolustusvoimallisesti isoimmasta päästä, mutta väitän, että ihmisyyden ja sotiluuden kasvatuksellisen kanssatukemisen osalta kyseessä on perustavanlaatuisen kysymys.

Perustavanlaatuisella kysymyksellä tarkoitan sitä, että vielä keskeisempää kuin ”hyvän” ihmisen/sotilaan määrittelemine on vaiheittainen kehittyminen yhä paremmaksi ihmiseksi/sotilaaksi. Vaiheittainen kehittyminen vaatinee ihmisyyden/sotiluuden laadullisesti eritasoisten kehityksen ”merkkipaalujuen” hahmottamista ja myöhemmin myös käsitteellistämistä. Väljästi ja luonnostasoisesti sanottuna lähes eläimenkaltaisena kehollisena toimijana synnymme, kehitymme kokemukselliseksi subjektiksi, ellemme jopa moraalijohdattajiksi, ja voimme potentiaalisesti kehittyä persoonaksi ja vahvaksi arvostajaksi. Persoonana on sellainen yksilö, jolla on käsitys itsestään (sense of self), orientoituu tulevaisuuteen (has a notion of the future) ja pysyy muotoilemaan itselleen ”hyviä”, ei ”pahoja”, elämänsuunnitelmia (ks. Laitinen 2003; Taylor 1985a).

Laadullisten erottelujen tekemiskyky, esimerkiksi ”hyvä” versus ”paha”, on ihmisyydessä keskeistä, vaan se ei mielestäni ole kaikkein keskeisintä, koska ihminen elää muiden vertaistensa yhteydessä. Näin ollen ihmisen tulee oppia kohtaamaan muunlaisia tulkintoja ”hyvästä” ja ”pahasta”. Sitä kautta hänen subjektiivinen tulkintansa pääsee kohtaamaan erilaisuutta, ja keskeistä onkin se, miten opimme käsittelemään muiden ja oman lähtökohtatulkinnan eroa *dialogissa*.

Suunnitelman suhde inhimilliseen toimintaan on samankaltainen dilemma kuin ”muna versus kana”. Tässä yhteydessä ylyksinkertaistan sanomalla, että molempia toki tarvitaan. Taylorilaisessa filosofisessa ihmistutkimuksessa itse asiassa painottuu toiminnallisuus, jota kautta suunnitelmallisuus (potentiaalisesti) aktualisoituu. Ta-

voitteellisen tekemisen avulla itse tavoitteetkin, kuten suunnitelmatkin, kirkastuvat, eivät ennen tekemistä ja toimintaan osallistumista.

Taylorilainen realistinen tulkinta on antikartesiolainen elämismaailman (an engaged view) merkityksellisyyttä korostava (Laitinen 2009) tulkinta, jossa ihminen asemoituu todellisuuteemme kohteiden ja välineiden ympäröimäksi aivan kuten isoisanikin talvisodan aikana. Tätä todellisuutta käsitteellistän ja systematisoin toimintajärjestelmän avulla jonka lisäperusteluihin menen seuraavassa.

TOIMINTAJÄRJESTELMÄN SYVEMMISTÄ PERUSTELUISTA

Oheinen alkujaan batesonilainen mutta meille sotilaille soveltamani esimerkki havainnollistaa ihmisen ja välineen välistä vuorovaikutusta sekä myös siihen kohdentuvan pohtimisen ja tutkimuksen haastavuutta:

Oletetaan että olen kansalaissoitilas ja pikakivääriampuja talvisodassa. Keskeisin työvälineeni on siis pikakivääri, ja taistelukentällä apuvälineeni on lähes aina käsissäni. Rajaudunko minä ajattelevana ja tekevänä kansalaissoitilaina ihooni? Toisaalta tunnen käsissäni apuvälineeni, ja ajoittain minä ja välineeni olemme lähes yhtä. Vain tästä yhteyden lähtökohdasta voin menestyä taistelukentällä, jossa eläminen edellyttää kykyä reagointiinkin eli aseeni (lähes) reagoivaa käyttämistä suhteessa viholliseeni (toimintaympäristöni kohteeseen). (Ks. alkuperäistä ”sokea mies keppinsä kanssa” esimerkkiä; Bateson 1972, 459; Cole & Engeström 1993; Cole 1995; Ingold 2000; Mäkinen 2006; lisäksi myös Dreyfus (1972: 1999) joka osoittaa esimerkiksi Heideggerillä, Merleau-Pontyillä ja Polanyillä olleen varsin samansuuntaista tulkintaa.)

Kansalaissoitilas, kuten ei myöskään ammattisotilas, ei ole ympäristönsä tuottamien syötteiden reagoiva orja tai eläin. Kun ihmisen/sotilaan tekemistä ja toimintaa analysoidaan, emme voi keskittyä yksinomaan yksilöön, emmekä sinänsä keskeisiin (potentiaalisiin) vahvoihin arvostuksiinsakaan, vaan tarkastelua tulee tehdä osana toimintayhteisöään ja –ympäristöään, joiden keskeiset osatekijät on otettavissa kokonaisvaltaiseen tarkasteluun toimintajärjestelmän (**kuvio 1**) avulla.

Kone reagoi ja ihminen voi reagoida ympäristönsä ärsykkeisiin. Ihminen voi kuitenkin tehdä jotain tavoitetietoisesti ja osallistua kohdeorientoituneeseen yhteisölliseen toimintaan. On syytä huomata, että jotkut eläinlajit, esimerkiksi delfinit, kalastavat yhteisöllisesti erittäin kohdeorientoituneesti ja työnjaollisesti verraten kehittyneellä tavalla. Toisaalta ihmisen ja delfinin, kuten muidenkin tietämiemme eläinten, kulttuurin kehitystasossa on merkittäviä laadullisia eroja. Kulttuurimme tarjoaa meille välineitä, materiaalisia ja käsitteellisiä, joita olemme ihmiskunnan edustajina oppineet usein välinearvoisesti hyödyntämään. Täten tekojemme ja osallistumamme toiminta on pääsääntöisesti välittyntä aivan kuten esimerkiksi isoisäni tapauksessa (Lahti-Saloranta). Yhteiskunnallisen kehityksen myötä käsitteiden teo-

reettisuus ja teoreettisten käsitteiden keskeisyys on kasvanut – eikä vähiten nykyisessä tietoyhteiskunnassa.

Yksi turvallisuusalalle keskeinen käsite on turvallisuus (ks. Mäkinen K. 2005; Airaksinen 2011). Tietyllä tapaa välineet, niin materiaaliset kuin käsitteellisetkin, välittävät toimintaamme myös toimintajärjestelmien välillä¹⁴. Aivan kuten isoisillani pikakivääri helpotti vastustajan surmaamista, ja onnekseen hänelle esimerkiksi käsikähmä tai puukkotappelukaan ei ollut itseisarvo. Toisaalta nykyisessä tietoyhteiskunnassa turvallisuuskäsitteen määrittelyssä on suuria merkityseroja. Ei ole aivan sama, määrittyykö turvallisuus esimerkiksi yhteiskunnalliseksi turvallisuudeksi, inhimilliseksi turvallisuudeksi ja/tai sisäiseksi vai ulkoiseksi turvallisuudeksi tai joksikin aivan muuksi. Nyt ja tulevaisuudessa turvallisuuden käsitteen määrittäminen ja kansainvälinen sekä globaali operationaalistaminen eivät ole sotilaalle kuulumattomia, vaan sen sijaan yhä enemmän kuuluvia asioita. Mutta toki vain sillä edellytyksellä, että so-tiluutta kehitetään määrätietoisesti kohti turvallisuusalan toimijuutta.

Kehittyneempinä aikoina toiminta ei jäsenny yksinomaan yhden toimintajärjestelmän(kään) kautta. Toimintajärjestelmät ovat verkottuneissa suhteissa toisiinsa, ja niiden välillä voi syntyä jaettua ymmärrystä esimerkiksi käsitteestä inhimillinen turvallisuus, kokonaisvaltainen kriisinhallinta tai esimerkiksi viestintä (so. esimerkiksi strategiseen kommunikaatioon liittyen). Tällaista jaettua ymmärrystä ei kuitenkaan synny mekaanisesti ulkoa ohjautuvasti ja välttämättömästi, vaan toteutuakseen se edellyttää kaikissa osallistuvissa ja verkottuneissa toimintajärjestelmissä työtään tekevien tekijöiden aktiivisuutta ja persoonakohtaista vahvaa arvostamista, siis viimekädessä edes jossain määrin jaettua ymmärrystä oikeasta ja väärästä, hyvästä ja pahasta. Mainittakoon, että vahvalle arvostamiselle välttämätön merkityshorisontti ei ole sisäsyntyistä, vaan se voidaan omaksua sosialisointin ja kasvatuksen myötä. Laajalle turvallisuusalalle se asettaa jaetun haasteen, mutta tällä hetkellä mikäkin turvallisuusalan toimijataho ei ole tässä suhteessa muita kehittyneemmällä tasolla. Tarkemmin sanottuna tarkoitan sitä, että eettinen kasvatusta ja identiteettityön tukeminen on liian vähäistä ja epäsystemistä turvallisuusalan lisäksi koko suomalaisessa koululaitoksessa ja yhteiskunnassa (Ropo 2011; Värrin & Ropo 2010).

14 Myös tilanteissa, jossa toinen tarkastelun toimintajärjestelmistä asemoidaan esimerkiksi puolustushallinnon ja toinen vaikkapa sisäasiainhallinnon aloille. Jos ajatellaan viestinnän olevan kaiken inhimillisen vuorovaikutuksen perusta (Watzlawickin teoksessa Aula 1999, 3), niin viestintää taasen voidaan lähestyä kahden vaihtoehdoisen koulukunnan kautta, joista toinen on perinteinen Shannonin-Weaverin prosessinäkemyksellä (A → sanoma → B) ja toinen ”anti-prosesinomainen” eli merkityksen dialogista yhteiskehittelyä korostava. Tulkintani mukaan kulttuurilolennot viestivät toisilleen rakentaen merkityksiä, jotka taasen liittyvät käytännölliseen toimintaan (ks. esim. Wartofsky 1987), jota yhä laaja-alaisemman sosiaalisen yhteistyön varassa globaalissa yhteiskunnassa tehdään.

MOSKOSLAINEN TEESI RAKENTAVASTI KRITIKOITUNA

Charles Moskosin mukaan yhteiskunnan muutos heijastuu asevoimiin monin eri tavoin. Vertailevien analyysien tekemiseksi tällaiset erilaiset osatekijät tulee hahmottaa ja määrittää dimensiot, joilla muutosta on lupa odottaa. Nojaten yhdysvaltaiseen, ja jossain määrin myös länsieurooppalaiseen, sotahistoriaan hänen mukaansa on mahdollista tyypitellä modernin, jälkimodernin ja postmodernin asevoiman keskeiset osatekijät ja tarkastella tekijöitä, jotka edistävät siirtymää aikakaudesta toiseen. Näin menetellen Moskos on tuonut esille universaaleja, osatekijäkohtaisia, trendejä, jotka ilmentävät determinististä siirtymää aikakaudesta toiseen.

Moskosin mukaan (2000) on lupa odottaa, että kaikkien maiden ase- ja puolustusvoimat siirtyvät jonkin ajan kuluessa postmodernin tyyppisiin ratkaisuihin. On huomattava, että jo samaisen teoksen muissa artikkelissa moskoslainen deterministinen teesi joutuu rakentavan kritiikin kohteeksi. Gal ja Cohen toteavat israelilaista tapausesimerkkiään tarkasteltuaan, että Israelin asevoimat ei ole puhdasoppinen modernin, jälkimodernin saati postmodernin ajan tuote. Sen sijaan Israelin asevoimien osatekijät asemoituvat eri kohtiin moderni-postmoderni ulottuvuutta.

Suomalaista tapausesimerkkiä ei ole sisällytetty Moskosin, Williamsin ja Segalin toimittamaan teokseen (2000) mutta on tarpeen miettiä, mahtaisiko Suomen puolustusvoimat sijoittua minkäkin osatekijän osalta minnekin kohdille samaisella aikakausiulottuvuudella. Suomen perinteiseksi ja monesti yksinomaiseksi uhkaksi on kautta vuosisatojen mielletty itäinen suurvalta, nykyiseltä nimeltään Venäjä. Läntisiä uhkakuvia osin seuraten uhkakuvissamme on tapahtunut laaja-alaistumista ja esimerkiksi ydinaseuhkan ja terrorismin sekä nykyisin myös ilmastonmuutoksen huomioinnottamista. Tuorein uhkaluettelomme on Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa (2010), josta voidaan päätellä uhkien sijoittuvan laajalti tälle Moskosin moderni-postmoderni ulottuvuudelle.

Valtiot ovat lähes poikkeuksetta siirtyneet asevelvollisuusarmeijasta ensin suu-rempiin ja sittemmin taloudellisten realiteettien vaikutuksesta yhä pieneneviin ammattiarmeijoihin ja/tai palkkasotilaiden asiakkaisiksi. Tältä osin Moskosin teesi väittää, että näin on käyvä myös Suomessa. Vastaavalla tavalla modernin ajan kotimaan puolustamisesta oltaisiin väistämättä siirtymässä¹⁵ yhä väkivaltaisempiin¹⁶ ja mo-

15 Huomattakoon, että taustalla on nk. kaltevan pinnan argumentin (slippery slope) logiikka, joka on vahvassa ristiriidassa ihmisen potentiaalisen tahtomisen ja päämäärätietoisien toiminnan kanssa.

16 Yleensä turvallisuusalan keskustelussa käytetään abstrakteja ja todellisuudesta etäännyttäviä käsitteitä osin ehkä siksi, että usein filosofisena taustaoletuksena on se, ettei realitodellisuutta edes ole – vaan todellisuus samaistetaan diskurssiksi. Koska olen realisti, käytän todellisuuteen vahvemmin viittaavia käsitteitä, kuten väkivalta (esim. ”kovempi” sijasta) ja jopa verbejä ”tap-paminen” ja ”surmaaminen” (esim. ”eliminoimisen” sijasta).

nikansallisempiin kriisinhallintaoperaatioihin. Tällä logiikalla suomalaistenkin on välttämätöntä osallistua yhä vaativampiin ja sodanomaisempiin nk. kriisinhallintaoperaatioihin, ja tällöin perusteluksi, jos sitä yleensä ottaen edellytetään, näyttää riittävän se, että ”kun ne muutkin”¹⁷.

Väitän, että valtiollista väkivaltaa käytettäessä, yksilötasolla surmattaessa ja jopa tapettaessa perustelujen tulee olla objektiivisempia ja yhteisöllisesti hyväksyttäviä. Ei esimerkiksi subjektiivisia, kuten vaikkapa Anders Breivikin tapauksessa. Vastaavia tuoreita esimerkkejä löytyy toki valtiolliseltakin tasolta, mutta jätettäköön ne tulevan dialogin varaan.

Sotilastoiminnan tekijä on muuttunut¹⁸ vuosisatojen kuluessa. Moskos kiteyttää tekijään kohdistuvan identiteetti muutoksen siirtymäksi taistelunjohtajasta (combat leader), hallintovirkamieheen ja sotilasinsinööriin ja postmodernina aikana aina sotilasdiplomaattiin ja sotatieteilijään asti. Moskos tarkoittaa tulkintani mukaan sitä, että postmodernina aikana sotiluus olisi politisoitumassa. On mahdollista, että hiljalleen yhteiskuntamme demokraattisen läpinäkyvyyden edetessä sotilaiden ”piiloi-set” poliittiset preferenssit ovat yhä näkyvämmiin esillä ja vaikuttamassa kansalliseen mielipiteen muodostukseen. Esimerkiksi sillä logiikalla, että tasa-arvoperiaatteen vedoten edellytetään, että sotilaat politisoituvat siinä missä muutkin turvallisuusviranomaiset, kuten vaikkapa poliisit.

Uhkien laaja-alaistuttua sotilastoiminnan intressipiiri on laajentumassa uhkienkin osalta kattavaksi, ja se on osiltaan vaikeuttamassa sotilaan identiteettityötä lisäten sotilaiden kokemia yhteiskehittelypaineita¹⁹ muun muassa turvallisuusviranomaisten ja valtion johdon kanssa. Muihin Moskosen teesin osatekijöihin en tässä artikkelissa puutu, mutta suosittelen myös niihin perehtymistä²⁰ (Moskos 2000, 15).

17 Perustelut eivät valitettavasti lujitu silläkään että väitetään että väkivallan käyttäminen tai sotiminen ”kuuluu sotilaalle” tai että ”nuorukaisen kuolla kuuluu” riippumatta siitä missä, miksi ja mihin kohdentuen sekä mitä aikaansaaden. Kannustankin miettimään aiempaa syvällisemmin kriisinhallintatoiminnan kohdetta ja tulosta sekä kokonaisvaltaisen kriisinhallinnan näkökulmasta sotilaallisen- ja siviilikriisinhallinnan toimintajärjestelmien välistä yhteiskehittelyä.

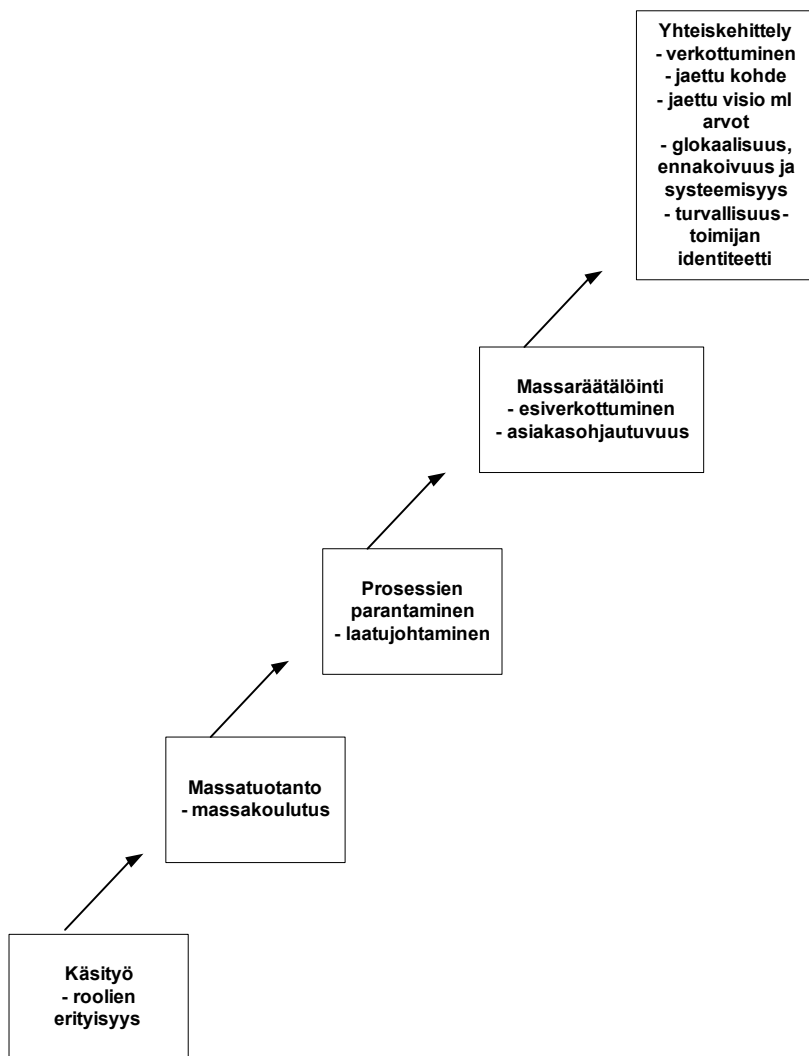
18 Antiteesin mukaan sotilaan ydin, tietynlainen soturiydin ja soturi-identiteetti, säilyy muuttumattomana universaalisesti ja se on historian fakta.

19 Uhkien laaja-alaistuminen on toki huomattu muidenkin turvallisuusviranomaissektorien piirissä, ja se johtaa vastaavantyyppiseen kehitykseen. Näyttäisi siltä, että nykyisin aliyhteiskehittelyt sekä uhka- että alakohdittaiset ratkaisut eivät itseohjautuvasti tuo esille selkeitä vastuu- ja valtasuh-teita. Turvallisuusviranomaisten ollessa sangen vapaassa kilpailutilanteessa suhteessa toisiinsa ilmaantuu aloille runsaasti tiettyyn uhkaan liittyvää asiantuntijuutta, esimerkiksi nostetta-koon kyberuhat ja terrorismi, joita ei välttämättä (ainakaan nykyisin) virallisesti edellytetä eikä virallisesti resursoida. Uhkakuvien laajetessa sotiluuteen kohdistuu uusia paineita, joita tulisi virallisestikin käsitellä kaikilla organisaatio- ja yksittäisen sotilaan identiteettityös-sä. Toisaalta yhteiskehittelyn aikakaudella olisi tarpeen tietoisesti ilmaannuttaa ylemmän tason identiteettirakenteita, kuten esimerkiksi turvallisuusalan toimijuus, johon liittyisi alan koko-naiskehittämiseen liittyvää asiantuntijuutta.

20 Upseerikoulutuksessa tätä teosta ja tämäntyyppisiä kysymyksiä käsitellään ainakin sotilaspedago-giikan syventävissä opinnoissa, eli sotatieteiden maisterien opinnoissa, ja toki myös sotatietei-den tohtoriopintoihin liittyen. Muilla kursseilla, kuten yleisesikuntaupseerikursilla, teokseen

VICTORIN JA BOYNTONIN TEESI

Kuten todettua, hyödynnän toisena historiallisen kehityskaaren teesinä ”siviilitieteistä” Victorin ja Boyntonin mallinnusta (Kuvio 2; Mäkinen 2011).

Väitän, että olemme kulkeneet turvallisuusallakin suurelta osin tiedostamat-

on alettu tutustua, mutta toistaiseksi virallisen opetussuunnitelman ulkopuolisena, vaikkakin yleisesikuntaupseerikurssin Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen kehittämisharjoitukseen sisältyvänä ainakin sotilaspedagogisen ryhmän osalta (ks. Mäkinen, Hauvala, Haapamäki, Hokkanen, Hänninen, Mönkkönen, Salminen & Heinonen, painossa).

tamme Victorin ja Boyntonin ”oikean polun” suuntaisesti (Mäkinen 2011). Huomi-
oitavaa on, että jokaisella ”ideaalityyppisellä” aikakaudella on oma erityislaatuinen
kohteensa ja *motiivinsa* (Engeström 2008, 191). Kohde on teoreettinen valitsemaani
kulttuurihistorialliseen toiminnan teorian yhteisöön ja toimintajärjestelmään (kuvio
1) asemoituva käsite. Ilman esimerkiksi tämän artikkelin avulla tapahtuvaa pereh-
tymistä valitsemamme tutkijayhteisön toimintaan, kehittämiin teorioihin ja käyttä-
miin käsitteisiin oheista kohde- ja motiivimainintaani olisi mahdotonta ymmärtää
ainakaan samansuuntaisessa merkityksessä kuin mihin pyrin.

Aiemmin mainitsin, että sotilastoiminnan kohde on meillä Suomessa ajan saatos-
sa muuttunut perinteisestä ”venäläisestä” yhä enemmän globaalistuviini (laaja-alai-
siin, kokonaisvaltaisiin) uhkiin (Yhteiskunnan turvallisuusstrategia 2010). Toisaalta
väitän, että tulkintani mukaan *potentiaalisesti kohteellistettujen* uhkien osalta on yhä
vaikeampaa, ellei peräti mahdotonta, määrittää kohteen omistajuutta ja luokittelua
esimerkiksi sotilaiden versus siviilien tai ulkoiseksi versus sisäiseksi uhkaksi.

Yrjö Engeström kysyy merkitsevästi (2009, 305), ”mitkä verkottuneet toimin-
tajärjestelmät ottavat tarkasteluunsa ja vastuulleen niin suunnattoman suuren koh-
teen kuin globaalil ilmaston lämpenemisen”. Ensimmäinen mieleen tuleva ja siellä
pysyvä ajatus on se, ettei kai kukaan, elleivät sitten toistaiseksi valitettavan yksittäi-
set vahvasti arvostavat persoonat eri puolilla maapalloa. Toisaalta kyllähän mainittu
Yhteiskunnan turvallisuusstrategia (2010) sisältää muitakin ”suunnattoman suuria
kohteita”, joita esimerkiksi juuri turvallisuusalan viranomaisten ja muiden toimijoi-
den tulee kohteellistaa ja ottaa yhteiskehittelynsä kohteeksi.

Uhkien tulkintamme laaja-alastuttua ja huomattavissa määrin ”siviilimäis-
tyttyä”²¹ kohteen uudelleentulkintojen kautta pitäisi edetä myös sekä yleisen asevel-
vollisuuden että siviilipalveluksen orientaatio- ja motivaatioperustan yhteiskehitte-
lyyn. Kulttuurihistoriallisen toiminnan teorioiden mukaan ”kohde on toiminnan
todellinen motivoija” (Leont’ev 1978, 62; Miettinen 2005). Toisaalta tekijän tarpeet
ovat tälle kohteellistamiselle keskeisiä, koska ilman niitä ei voi muodostua toimintaa
todella ohjaavaa kohdetta. Kaavamaisesti sanottuna ”tekijän tarpeet ovat vuorovai-
kutuksessa kohteen kanssa”.

Kuten **kuviosta 1** muistamme toiminnan kohde kytkeytyy tulokseen eli aikaan-
saannokseen. Mikä on tarkastelemamme sotilastoiminnan tulos? Taistelevan isoisäni
tasolla tulos oli kuollut vihollinen, joka johti varsin käyttäroivoiseen oman ja kave-
rinsa hengen säästymiseen taistelussa. Samaisella tuloksella on myös ”toinen puo-
lensa” eli vaihtoarvonsa konkretisoituen esimerkiksi lomina tai varsinkin surmien/
tapojen toistussa myös kunniamerkkeinä. Toisaalta viimeistään isoisäni maata-

21 Huomattava osa uhkista on siviilimäisiä eli ei-sotilaallisia ja aseettomia uhkia. Siitä seuraa se, ettei niihin voida varautua yksinomaan aseellisin keinoin. Täten ajatus siitä, että ”aseista luovuttaessa seuraisi rauha ja loputon turvallisuus” ei pidä paikkansa. Toki aseriisuntaa pitää jatkaa ja mielestäni ydinaseita painottaen. Vastaavasti esimerkiksi bio- ja kemiallisten aseiden leviämisen ja käytön estämiseksi tulee tehdä kaikki voitava.

lousyhteiskunnan teollistuttua ja nykyisin tietoyhteiskunnallistuttua sotilaan tulee ymmärtää tekemisensä suhde ei pelkästään sotilastoimintaan vaan myös (kansalliseen) turvallisuustoimintaan. Mikä on siis kansallisen turvallisuustoiminnan tulos ja aikaansaannos (consequences), että ne aikaansaadut tahtomattomat aikaansaannokset (unintended consequences)?

Nykykäytäntöjä problematisoivaksi esimerkeiksi otettakoon kyberuhkaan ja terrorismin varautuminen ja vastaaminen. Kuka näihin uhkien edellyttämistä toimista vastaa ja ketkä siihen osallistuvat? Toinen syvempi kysymys on, keiden tällaisiin toimii *pitäisi* osallistua ja miksi? Onko niin, että yhä enenevässä määrin sotilaiden(kin) pitäisi osallistua yhä useammalta puolustushallinnon organisaatiotasolta niin terrorismiasiantuntijuuden kuin kyberuhka-asiantuntijuuden kehittämiseen? Vai voisiko olla niin, että esimerkiksi poliisien pitäisi keskittymän terrorismin uhkaan. Voisiko ajatella, että kyberuhkan torjunnassa päävastuu olisi myös poliisilla tai vaihtoehtoisesti siviiliteknologiayrityksellä, jonka pääomistajana valtio olisi. Mikä on, mikä pitäisi olla, sotilaiden osuus tällaisissa kansallisissa tehtävissä, vai onko niin että laajenevat uhkakuvat ovat hämärtämässä tarpeettomasti sotiluuden ydintä vai ovatko sittenkään?

Jatkettakoon toisen esimerkin kautta turvallisuusviranomaisten yhteiskehitteilyn tukemista. Miten on ilmastonmuutoksen ja ympäristöuhkien laita? Mikä on sotilaiden merkitys niihin varautumisessa? Puolustusvoimissa kysymys tuntui lähes epärelevanttilta ennen 15.8.2011²², jolloin brittiamiraali kävi Maanpuolustuskorkeakoulun Strategian laitoksessa alustamassa ”Energia-asioista ja ilmastonmuutoksesta”. Perinteistä sotilasuraansa tarkastellessani tulini miettineeksi, mahtaako silloinen koulutus antaa parhaimmat eväät nykyisiin tehtäviin ja tämän tyyppisten kohteiden edellyttämään toimintaan? Voi olla, että monen suomalaisenkin meriupseerin mielestä vastaus on kyllä, mutta mielestäni ei välttämättä. Asevelvollis- ja upseerikoulutuksen tulisi uudistua, kun uhkakuvat jatkavat muutostaan, ja muutos välittyy tajuntaamme myös lasten, nuorten ja kansalaisten arvojen muutoksen kautta viimeistään siinä vaiheessa, kun asevelvollinen aloittaa varusmiespalveluksensa, tai ei aloita sitä, tai tulee, tai ei tule, kertausharjoitukseen.

Postmodernin ja moskoslaisen logiikan mukaan uhkissa on tapahtumassa siirtymää perinteisistä sotilaallisista uhkista uudentyyppisiin sotilaallisiin uhkiin, kuten terrorismiin. Kuten olen aiemmin todennut, Yhteiskunnan turvallisuusstrategiaa lukeneelle johtopäätökseksi voi muodostua uhkien ”siviilimäistyminen” ja *ekspansio*. Vastoin valitettavan yleistä tulkintaa maailma ei ole yhä turvallisempi paikka, vaan sen sijaan yhä *objektiivisestikin turvattomampi*, eli ihmiskunnalla on edessään ennen kokemattomia ja uhkia ja haasteita sekä toki onneksi mahdollisuuksiakin.

Edellä esitetyn tyyppinen postmoderni uhka-ajattelulogiikka johtaisi Suomessa yleisen asevelvollisuuden alasajoon ja siirtymiseen yhä valikoivampaan asevelvollisuuteen sekä sitä kautta ammattiarmeijaan. Näin ollen turvallisuusviranomaisten ja

22 Perustelu on analoginen selitykselle, jonka mukaan ”koko maailma muuttui 11. syyskuuta 2001”.

kansalaisten elintärkeä yhteys vähittäin rapautuisi ja esimerkiksi yhteiskunnallinen syrjäytymiskehitys vauhdittuisi johtaen ennemmin tai myöhemmin sisäisen turvallisuuden heikkenemiseen.

Nuorisomme odottaa *motivoivia* vaihtoehtoja (Myllyniemi (toim.) 2010). Meidän vanhempina ja turvallisuusviranomaisina tulee tarjota heille uusiakin vaihtoehtoja ja olla ajautumatta vaihtoehdottomasti syrjäytymiskehityksen vaaralliseen tukemiseen. Yhteisöämme tulee siis kehittää, ja osin se tapahtuu yksilöidemme (toimintakykyä) kehittämällä sekä toki *yhteisöllistä osallistumistaan tukemalla eikä rajoittamalla*.

Aivan kaikki eivät vaatimustasoltaan nostopaineissa olevaan varusmiespalvelukseen kykene. Yhteiskunnallisten sivuraiteiden ja heitteillejätön sijaan heille on jo nykyisin tarjolla juuri heitä motivoivampi vaihtoehto eli siviilipalvelus. Toisaalta sekä ase- että siviilipalvelusta tulisi yhdessä kehittää orientaatio- ja motivaatioperustaltaan kansalaispalveluksen suuntaan, mikä samalla tarkoittaisi sitä, että nykyistä kansalaiskasvatuspainotusta entrattaisiin jo nyt suomalaisissa kouluissa käynnissä olevaan globaalikasvatuksen suuntaan (Mäkinen, painossa).

Palaan kysymykseen uusista laaja-alaisista uhkista. Usein, kuten juuri äsken, eritellin uhkia muun muassa kerronnan yksinkertaistamiseksi ja ymmärtämisen lisäämiseksi. Siinä on riskinsä, sillä todellisuudessa uhkaluettelojemme uhkat ovat ”keskinäisriippuvaisia” eli ”systeemisiä”. Toimintajärjestelmä voidaan mieltää esimerkiksi systeemistä. Verkottuneet ja toistensa kanssa vuorovaikutuksessa työtään tekevät toimintajärjestelmät ovat toinen esimerkki systeemeistä. Turvallisuusviranomaisille se tarkoittaa muun muassa sitä, että hallinnonalakohtaisen erikoistumisen ja itseohjautuvan asiantuntijuuden kehittämisen vastapainoksi tarvitaan nyt esimerkiksi erillisten koulutusjärjestelmien tutkimuspohjaistakin²³ yhteiskehittelyä. Millaisen opintopolun opiskelleena kouluttautuvat nykyiset turvallisuusviranomaisten strategisen ja operatiivisenkin tason toimijat? Jätämmekö liian paljon käytännöllisiä yhteiskunnan turvallisuuskysymyksiä ja toiminnan ohjausta lähes yksinomaan joko työssä oppimisen tai itseohjautumisen varaan?

Luonnollisestikaan yhteiskunnan turvallisuuden tuottaminen ei ole pelkästään viranomaisasia. Myös yritykset, erilaiset yhdistykset ja yhteisöt sekä kansalaiset osallistuvat (osin tiedostamattaan) kansalaisten perustarpeiden, kuten turvallisuuden tyydyttämiseen. Miksemme voisi kansallisesti tätä osallistumistaan tiedostaa ja edesauttaa rakentaen suomalaista kansalaispalveluvaihtoehtoa eteenpäin tarjoten kansalaisillemme tasa-arvoisen mahdollisuuden yhteisöimme toimintaan osallistumiseen muutoinkin kuin vain kuluttajina?

23 Tutkimuksen kautta viitataan teorioihin enkä täten esimerkiksi nk. parhaiden/hyvien käytäntöjen kokemuspohjaiseen vertailuun ja imitointiin. Toki monista kansainvälistä ”esimerkki-virheistä” tulee voida oppia, mutta on tarpeen tiedostaa oma erityislaatuinen historiallinen kehityskaarensa ja ajallis-paikallinen strateginenkin erityislaatuisuutensa, kun mietitään, mitkä olisivat kansallisia vaihtoehtoja ja niiden etuja sekä haittoja.

Lähteet

- Airaksinen, T. (2011). Turvallisuudesta ja sodan etiikasta. Teoksessa J. Tuominen (toim.) *Nuoret, arvot ja maanpuolustus: yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa* –seminaarin julkaisu. Helsinki: Edita Prima.
- Archer, M. (2000). *Being Human: The Problem of Agency*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Aula, P. (1999). *Organisaation kaaos vai kaaoksen organisaatio? Dynaamisen organisaatioteorian teoria*. Helsinki: Loki-kirjat.
- Bateson, G. (1972). *Steps to an Ecology of Mind*. London: Paladin.
- Cole, M. (1995). The Supra-Individual Envelope of Development: Activity and Practice, Situation and Context. Teoksessa Goodnow, J., Miller, P., Kessel, F. (toim.), *Cultural practices as contexts for development*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Cole, M., Engeström, Y. (1993). A cultural-historical approach to distributed cognition. Teoksessa Salomon G. (toim.), *Distributed cognitions: psychological and educational considerations*. New York: Cambridge University Press.
- Dreyfus, H. (1972: 1999). *What computers still can't do: a critique of artificial reason*. US: MIT Press.
- Engeström, Y. (1987). *Learning by expanding: an activity-theoretical approach to developmental research*. Helsinki: Orienta-Konsultit.
- Engeström, Y. (2008). *From Teams to Knots: Activity-Theoretical Studies of Collaboration and Learning at Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Engeström, Y. (2009). The Future of Activity Theory: A Rough Draft. Teoksessa A. Sannino, H. Daniels & K.D. Gutiérrez (toim.) *Learning and Expanding with Activity Theory*. New York: Cambridge University Press.
- Ingold, T. (2000). *The Perception of the Environment: Essays in livelihood, dwelling and skill*. UK: Routledge.
- Kantola, P. (2010). Tappamisen psykologiasta: miten sotilas saadaan tarvittaessa tappamaan vastustaja? *Sotilasaikakauslehti*, 1/2010, s. 9–17.
- Laitinen, A. (2003). *Strong evaluation without sources: on Charles Taylor's philosophical anthropology and cultural moral realism*. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House.
- Laitinen, A. (2009). *Itseään tulkitseva eläin: Charles Taylor ja filosofinen ihmistutkimus*. Tampere: Juvenes.
- Leont'ev, A.N. (1978). *Activity, Consciousness, and Personality*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Miettinen, R. (2005). Object of Activity and Individual Motivation. *Mind, Culture, and Activity*, 12 (1), s.52–69.
- Moskos, C.C., Williams, J.A. & Segal, D.R. (eds.) (2000). *The Postmodern Military: Armed forces after the Cold War*. US: Oxford University Press.
- Moskos, C.C. (2000). Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigm. Teoksessa C.C. Moskos, J.A. Williams & D.R. Segal (toim.). *The Postmodern Military: Armed forces after the Cold War*. US: Oxford University Press.
- Myllyniemi, S. (2010) (toim.). *Puolustuskannalla: Nuorisobarometri*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Mäkinen, J. (2006). *The Learning and Knowledge Creating School: Case of the Finnish National Defence College*. Helsinki: Edita Prima.
- Mäkinen, J. (2010). *Re-elaborating action competence as a social scientific concept*. IMTA konferenssissa esitelty ja konferenssiin liittyen muokattu artikkeli. <http://www.imta.info/PastConferences/Presentations.aspx>
- Mäkinen, J. (2011). Kommenttipuheenvuoro rehtori Seppo Kolehmainen esitykseen. Teoksessa J. Tuominen (toim.) *Nuoret, arvot ja maanpuolustus: yksilö, yhteiskunta ja organisaatiot turvallisuudessa* –seminaarin julkaisu. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mäkinen, J. (painossa). Näkökulmia kokonaisturvallisuusajatteluun. Esitelmä ja artikkeli Oppilaitosten Turvallisuuden Kehittämisyhteistyön symposiumissa 8.2.2011.

- Mäkinen, J. & Tuominen, J. (2010) (toim.). *Toimintakykyä kehittämässä: Jarmo Toiskallion juhlakirja. Military Pedagogical Reflections*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Mäkinen, J., Hauvala, A., Haapamäki, H., Hokkanen, T., Hänninen, T., Mönkkönen, M., Salminen, T. & Heinonen, A. (painossa). YEK:n Puolustusvoimien ja Rajavartiolaitoksen kehittämissarjoituksessa laadittu artikkeli. *Sotilas: tappaja vai turvallisuusalan toimija?*
- Mäkinen, K. (2005). *Strategic Security: A Constructivist Investigation of Critical Security and Strategic Organisational Learning Issues: Towards a Theory of Security Development*. Helsinki: Edita Prima.
- Mäkinen, K. (1940). *Sotamuistoja Talvisodasta*. Muistiinpanot kirjoittajan hallussa.
- Ropo, E. 2011. *Turvallisuus, identiteetti ja hyvinvointi*. Esitys OPTUKE tutkimus- ja kehittämissymposiumissa 8.2.2011.
- Taylor, C. (1985a). *Human Agency and Language: Philosophical Papers vol. 1*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Taylor, C. (1985b). *Philosophy and the Human Sciences: Philosophical Papers vol. 2*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tiilikka, J. (2010). Grossman ja tappamisen vaikeus. *Sotilaisaikakauslehti*, 2/2010, s. 38–39.
- Toiskallio, J. & Mäkinen, J. (2009). *Sotilaspedagogiikka: sotiluuden ja toimintakyvyn teoriaa ja käytäntöä*. Edita Prima: Helsinki.
- Valtioneuvosto (2010). *Yhteiskunnan turvallisuusstrategia*. Puolustusministeriö: Vammalan kirjapaino.
- Victor, B. & Boynton, A. (1998). *Invented here: Maximizing your organization's internal growth and profitability*. Boston: Harvard Business School Press.
- Värri, V-M. & Ropo, E. (2010). Miten olla upseeri ja herrasmies? Pahimpaan valmistautuminen sotilaspedagogiikan näköalana. Teoksessa J. Mäkinen & J. Tuominen, (toim.). *Toimintakykyä kehittämässä: Jarmo Toiskallion juhlakirja. Military Pedagogical Reflections*. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Väättänen, L. (2010). Sotilas ja tappaminen. *Sotilaisaikakauslehti*, 4/2010, s.50–54.
- Wartofsky, M.W. (1979). *Models: Representation and the Scientific Understanding*. Netherlands: D. Reidel Publishing Company.